

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI -3-

Editör

Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin GEDİK

Kitabın Adı : SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI - 3 -
Editör : Doç. Dr. Hasan YERKAZAN, Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin GEDİK
Kapak : Ceyda ŞEREFİLİOĞLU

1. Baskı : Mayıs 2023 ANKARA

Yayın Koordinatörü : Ceyda ŞEREFİLİOĞLU
Yayın Yönetmeni : Selva ALİM
ISBN : 978-625-99125-4-7
Yayın No : 2106

© Doç. Dr. Hasan YERKAZAN, Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin GEDİK

Bu eserde yayımlanan yazıların içerikleriyle ilgili her türlü yasal sorumluluk, yazar veya yazarlarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64
www.soncagyayincilik.com.tr
soncagyayincilik@gmail.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67
www.uzundijital.com
uzun@uzundijital.com

HURUFAT DEFTERLERİNE GÖRE KONURALP'TE CAMİ VAKIFLARI VE TEVCİHATLARI (1703 -1827)*

*Mustafa ALTUNIŐIK***

Öz

Osmanlı medeniyetini oluşturan en önemli kurumlardan biri vakıf müessesidir. Vakıfların günlük işlemlerine dair kayıtlar Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Hurufat Defterlerinde yer almaktadır. Çalışmamızda Konuralp kazasına ait 530, 531, 533, 534, 535, 1055,1060, 1062, 1065, 1066, 1069, 1143 ve 1144 numaralı Hurufat Defterleri incelenmiştir. Böylece günümüzde Düzce'nin bir mahallesi konumunda olup, kadim bir şehir olan Konuralp'in tarihi dokusu, ekonomisi, eğitim ve sosyal durumu ile merkez ve köyleri hakkında önemli bilgiler tarafımızca tespit edilmiştir. Söz konusu incelenen defterler Miladi 1703 - 1827 yılları arasında kapsamaktadır. Bu kayıtlar sayesinde Konuralp'te hizmet veren vakıflar, vakıf müesseselerin kurucularının kimler olduğu ve ifa edilen görevler ortaya konulmuştur. Bu açıdan Hurufat Defterleri, Osmanlı ve Konuralp tarihine önemli birer kaynak teşkil etmektedir. Çalışmadaki amacımız, Konuralp'i arşiv belgeleri ışığında inceleyip bilim dünyasına tanıtmaktır. **Anahtar Kelimeler:** İslam Tarihi, Osmanlı Tarihi, Konuralp, Hurufat Defteri, Vakıf, Vakıf Görevlileri, Cami.

Mosque Foundations and Extensions in Konuralp According to Hurufat Registers (1703-1827)

Abstract

One of the most important institutions forming the Ottoman civilization is the foundation (waqf) institution. The records of the daily operations of the foundations are in the Hurufat

* Bu çalışma 27-28 Nisan 2023 tarihinde Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları-I Öğrenci Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi.
mustafa.altunisikk@gmail.com

Registers in the Archives of the General Directorate of Foundations. In our study, Hurufat Registers numbered 530, 531, 533, 534, 535, 1055, 1060, 1062, 1065, 1066, 1069, 1143 and 1144 belonging to Konuralp county were examined. Thus, we have determined important information about the historical texture, economy, education and social situation, center and villages of Konuralp, which is an ancient city and is a neighborhood of Düzce today. The Registers examined in question cover the years between 1703 and 1827 A.D. Thanks to these records, the foundations serving in Konuralp, the founders of the foundation institutions and the duties performed were revealed. In this respect, Hurufat Registers constitute an important source for the Ottoman and Konuralp history. Our aim in the study is to examine Konuralp in the light of archival documents and introduce it to the world of science.

Keywords: Islamic History, Ottoman History, Konuralp, Hurufat Register, Foundation, Foundation Officers, Mosque.

Giriş

Osmanlı'da topluma dini, kültürel ve sosyal açıdan hizmet eden kurumların başında vakıflar gelmektedir. Vakıflar,⁶⁹ ya bir hayır sahibi tarafından ya da devlet adamları tarafından toplumun ihtiyacını gidermek üzere kurulmuştur.⁷⁰ Vakıflar yapmış oldukları hizmetlerle bir yandan insanların

⁶⁹ Vakıf: Arapça bir kelime olarak sözlükte “durmak; durdurmak, alıkoymak” anlamlarına gelir. Terim olarak ise “bir malın mâliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi” şeklinde özetlenebilecek hukukî bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesesini ifade eder. Bilgi için bkz. Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/475; Fatih Özçelik, “Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Düzce'nin İdari Yapısına Genel Bir Bakış (1323-1960)”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (Temmuz 2016), 98.

⁷⁰ Salih Tanık, “Üsküdar Hurufat Defterlerine Göre Gebze (Gekboze) Kasabasındaki (Nahiyesindeki) Vakıf Eserleri (1060-1061-1063-1065-1067-1068) Numaralı Hurufat Defterleri”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı:53 (2021), 282.

ihtiyacını giderirken diğer yandan da vakıf kurumlarında çalışan personelin geçimini sağlayan önemli sivil toplum kuruluşları olmuşlardır. Vakıf kuran hayır sahiplerinin isimleri, o hayır sahiplerinin inşa ederek toplumun emrine verdikleri hayır kurumlarının isimleri, vakfın nerede kurulduğu ve bu kurumlarda gerek ücretli gerekse ücretsiz (hasbı) olarak görev yapan tüm personelin kayıtları Hurufat defterlerinde yer almaktadır.

Osmanlı arşiv belgelerinde "rzname defterleri" olarak da geçen Hurûfât defterleri, vakıfların günlük tayin ve terfi işlemleri ile ilgili berat içeriklerinin yazıldığı defterlerdir.⁷¹ Her türlü görev tevhatının tutulduğu bu defterler atik ve cedit olmak üzere iki seri halinde kaza sistemine göre tutulmuşlardır. Atik kayıtlar, Hicr 1086 -1103 (Miladi 1675-1691) tarihleri arasındaki görevlendirmeleri kapsarken, cedit kayıtlar Hicr 1102 -1258 (Miladi 1690-1840) tarihleri arasındaki tayin ve terfi gibi görevlendirmeleri kapsamaktadır. Bu münasebetle bizim çalışmamız cedit kayıtları içermektedir. Kaza sistemine göre tutulan bu defterlerde kazaların isimleri alfabetik sıraya göre dizilmiş ve vakıf işlemleri de ilgili kazanın isminin altına yazılmış olup defterler adını bu alfabetik sıradan almıştır.⁷²

Tutuldukları dönem içerisinde Hurûfât defterlerinden kaza merkezindeki mahalle ve mevki adları, köylerin ve mezraların isimleri ile birlikte buralarda bulunan vakıf yapılar tespit edilebilmektedir. Ayrıca kadı ve nâib gibi kamu görevlileri başta olmak üzere şeyhlislm gibi yetkililer tarafından vakıf kurumlarına yapılan imam, hatip, vaiz, müezzin, muallim, müderris, kayyım, ferraş ve devirhan gibi görevlilerin atamaları da bu defter kayıtlarında yer almaktadır. Hulasa olarak bu defterler sayesinde bir kazanın

⁷¹ Hasan Demirtaş, "Vakıf Araştırmalarında Kaynak Olarak Hurûfât Defterleri: Kangırı rneği", *Vakıflar Dergisi* (Haziran 2012), 49.

⁷² zcan Oğur, Konya Hurufat Defterleri ve Muhteva Analizi (1692-1835 Yılları Arası)", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 4/7 (Temmuz 2018), 132-133; Metin Akis, Mehmet Tektuna, "Hurufat Defterlerine Göre 17.-19. Yüzyıllarda Kilis'te Yönetim ve Dini Yapılar", *Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (Aralık 2017), 89.

dinî, sosyal ve kültürel müesseseleri hakkında bilgi elde edebilmekteyiz. Bu yönüyle değerlendirildiğinde söz konusu hurufat defterleri tutuldukları dönem aralığında Şehir tarihi açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Çalışmamızda defter kayıtları incelenmiş ancak Konuralp kazası vakıflarının cami hizmetlerine ait kayıtları ile sınırlandırılmıştır.

1. Konuralp'in Genel Durumu

Tarihi milattan önceye dayanan Konuralp, muhtelif milletlerin ve devletlerin hâkimiyetinde kalmıştır. Makedon Kralı Büyük İskender tarafından M.Ö. 334 yılından sonra Makedonya imparatorluğu sınırları içine alınan bölge, Kral'ın M.Ö. 323'te Babil'de ölümlü üzerine imparatorluğun generalleri arasında bölünmesi sonucunda da Bithynia Krallığı'na dahil edilmiştir.⁷³ Bithynia bölgesi ise sırasıyla Mısırlılar, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Romalıların eline geçmiştir.⁷⁴ Osmanlı'nın kuruluşundan kısa bir süre sonra ise bu devlete bağlanmıştır. Hulasa olarak Konuralp, kadim bir Şehir olması hasebiyle araştırmaya değer bir kenttir.

Şehir, tarihi boyunca farklı isimlerle anılmıştır. Hypios Nehri adı verilen Melen ayı yakınlarında yer almasından dolayı "Hypios" adıyla bilinmektedir. Daha sonra ise "Kieros" olarak adlandırılmıştır. Romalılar döneminde Prusias⁷⁵ ad Hypium⁷⁶ olarak bilinen Şehir Osmanlı'nın fethinden sonra Üskübî (Eskibağ, Eskiba) olarak isimlendirilmiştir.⁷⁷ Cumhuriyet döneminde ise daha ziyade fatihinin ismine izafeten bugünkü ismiyle Konuralp olarak adlandırılmıştır. Günümüzde Düzce İlinin merkez ilçesine bağlı mahalledir.

⁷³ Düzce Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, "Tarihçe" (Erişim 19 Nisan 2023); Düzce Ticaret Borsası, Düzce Ticari Hayatı ve Üretim Durumu Raporu, 2020.

⁷⁴ Müstakil Bolu Sanağı Salnâmesi 1334/1916, 259-260.

⁷⁵ Prusias isminin geçtiği salnâme. Detay için bkz. *Müstakil Bolu Livası Salnâmesi 1334* (1916), 261.

⁷⁶ Hakan Asan, "547 Nolu Vakıf Defterine Göre Konuralp Vakıfları Tarihi" (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 37-38.

⁷⁷ *Bolu Livası Salnâmesi 1334*, 261.

Osmanlı'nın temel kurumlarından olan vakıf müessesesi Konuralp'te de varlığını göstermiştir. Osmanlı döneminde kayıtlarda bazen bir kasaba, bazen de bir kaza merkezi olarak geçen bu kent, birçok vakfın kurulduğu ve topluma hizmet ettiği bir yer olmuştur. Bu vakıflardan biri Dilâver Ağa Vakfı'dır. Bu vakıf, Konuralp Hurufat Defterlerinde adına sıkça rastladığımız bir vakıf müessesesidir. Bununla birlikte Dilâver Ağa gibi Konuralp'e büyük hizmeti dokunmuş birçok hayırseverin olduğu da kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu kayıtlar incelendiğinde Konuralp'e bağlı hemen her köyde veya mezrada en az bir vakıf kurumunun tesis edilmiş olduğu, böylece topluma büyük hayrî hizmetler sunulduğu görülmektedir.

3. Konuralp Kazasındaki Vakıf Eserleri

Osmanlı'nın hemen her yerleşim yerinde olduğu gibi Konuralp'te de yoğun bir vakıf faaliyeti olduğu arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır. İncelenen kayıtlar vesilesiyle camilerden, mescitlere ve mekteplere kadar birçok vakıf müessesenin varlığından haberdar olmaktadır. Çalışmada cami vakıflarına yapılan atamalar ve atanan görevliler ile birlikte günlük yevmiyeleri ile müesseselerin nerede kurulduklarına dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca atamaların bazen kadı, bazen de nâib arzıyla yapıldığı, bazı atamaların ise şeyhülislam'ın işaretiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Görevler bazen babadan oğula geçerken, bazen başka birine de geçebilmektedir. Arşiv kayıtlarından anlaşılan bir diğer husus ise atamaların genel olarak ilk atama şeklinde olmasıyla birlikte bazen görevin uzatılması anlamında tecdid olarak da yapılmıştır. Çalışmada her iki atama türüne de yer verilmiştir.

3.1. Konuralp Kazasındaki Camiler

3.1.1. Abdullah bin İsmail Camii

Cami, Konuralp kazasına bağlı Avlayan köyünde bulunmaktadır. Bu köy günümüzde Düzce İlinin Cumayeri İlçesine bağlı Avlayan köyü olarak idari yapıya dahildir.

27 C. Evvel 1243 (16 Aralık 1827) tarihli 535 numaralı Hurufat Defteri kaydına göre camide hatiplik görevini Abdullah bin İsmail yapmaktadır. Bu kişi vefat edince yerine

Nâib Seyyid Mehmed arzıyla oğlu Mehmed Arif bin Abdullah atanmıştır.

3.1.2. Ahmed Ağa Camii

Ahmed Ağa Camii, Üskübî'nin Yukarıkaraköy köyünde bulunmaktadır. Bânisi Ahmed Ağa'dır. Hurufat Defterlerinden söz konusu camiye ait on üç adet atama kaydı tespit edilmiştir. Camiye imam, hatip, vaiz (şeyh), müezzin-i evvel, müezzin-i sâni gibi görevlilerin atandığı görölmektedir. Yapılan atamalar ve atama tarihleri tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 1: Yukarıkaraköy Ahmed Ağa Camii'ne Ait Atama Kayıtları⁷⁸

Sıra	İsim	Görev	Ücret (Yevmî/ Günlük)	Tarih	D. No
1	şeyh Ali	Hatip		1 Ramazan 1126 (10 Eylül 1714)	1069
2	İbrahim Halife	Müezzin		R. Ahir 1129 (Mart/Nisan 1717)	1069
3	Hasan b. Ali	İmam, Hatip ve şeyh		1 Receb 1133 (28 Nisan 1721)	1069
4	Mehmed Halife	Müezzin-i Sâni		1 Receb 1133 (28 Nisan 1721)	1069
5	Halil	Müezzin-i Evvel		1 Ramazan 1133 (26 Haziran 1721)	1069
6	şeyh Hasan b. şeyh Ali	Vaiz ve İmam		1 Ramazan 1133 (26 Haziran 1721)	1069
7	Ömer	Müezzin		1 Muharrem 1134 (22 Ekim 1721)	1069
8	Abdullah b. Hasan	Hatip	Bir akçe	1160 (1747/1748)	1055
9	Sun'ullah b. Hasan	Hatip	Bir akçe	Ramazan 1164 (Temmuz/Ağustos s 1751)	1055

⁷⁸ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 530, 531, 1055, 1062, 1069.

10	Mehmed	Müezzin	Bir akçe	Şevval 1164 (Ağustos/Eylül 1751)	1055
11	Sun'ullah b. Hasan	Hatip	Bir akçe	Şa'bân 1169 (Mayıs 1756)	1062
12	Şeyh Ali b. Hasan	Vaiz		20 R. Ahir 1207 (5 Aralık 1792)	530
13	Şeyh Abdüşşekur b. Şeyh Ali	İmam ve Hatip		18 Şa'bân 1215 (4 Ocak 1801)	531

3.1.3. Aksaklar Köyü Yeniçeri Mehmed Beşe Camii

Cami, Mîlan (Melen) Deresi nahiyesinin Aksaklar köyünde, Üskübî'nin hayırseverlerinden Yeniçeri Mehmed Beşe tarafından yapılmıştır. Camiye ait altı adet atama kaydı tespit edilmiştir. İmam, hatip, müezzin, kayyım⁷⁹ ve ferraş'ın atandığı söz konusu belgelerden anlaşılmaktadır. Yapılan atamalar tarih ve defter numaraları ile birlikte tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 2: Aksaklar Köyü Yeniçeri Mehmed Beşe Camii'ne Ait Atama Kayıtları⁸⁰

Sıra	İsim	Görev	Ücret	Tarih	D. No
1	Hasan Halife	Müezzin		1 R. Evvel 1118 (13 Haziran 1706)	1069
2	Mehmed b. Ali	Kayyım		1 R. Evvel 1118 (13 Haziran 1706)	1069
3	Hasan	Hatip		Zilkâde 1118 (Şubat/Mart 1707)	1069
4	Süleyman	Kayyım		R. Ahir 1129 (Mart/Nisan 1717)	1069
5	Hasan b. Mehmed	İmam, Hatip		1 Muharrem 1130 (5 Aralık 1717)	1069

⁷⁹ Kayyım, vakıf mütevellisi ve camilerde temizlik görevlisi anlamında kullanılmakla birlikte bununla daha ziyade temizlik görevlisi ifade edilmektedir. İsmail Özmel, "Kayyım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/107.

⁸⁰ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1062, 1069.

6	Mehmed bin Hasan Halife	Ferraş	Bir akçe	R. (Kasım/Aralık 1757)	Evvel	1171	1062
---	-------------------------------	--------	-------------	---------------------------	-------	------	------

3.1.4. Aksaklar Köyü Camii

Cami, 1069 numaralı Hurufat Defteri kaydına göre Konuralp kazasının Aksaklar köyünde bulunmaktadır. 1 Şevval 1126 (10 Ekim 1714) tarihli kayda göre camiye hatip lazım olmuş ve mezkûr göreve Mehmed adlı kişi tayin edilmiştir.⁸¹ Çalışma yapılan belgelerde her ne kadar bir tek atama kaydı tespit edilebilmişse de elde edilemeyen başka arşiv belgelerinde atama kayıtlarına ulaşma ihtimali vâkidir.

3.1.5. Aşıklar Köyü Yeniçeri Hacı Mehmed Beşe Camii

Yeniçeri Hacı Mehmed Beşe kurmuş olduğu vakfiyla Konuralp'in farklı yerleşim yerlerine birçok hayrat bağışlamıştır. Mılan (Melen) Deresi nahiyesi sınırları içerisinde bulunan Aşıklar Köyü Camii bu hayratlardan bir tanesidir. Tespit edebildiğimiz Hurufat Defteri kayıtlarından anlaşıldığına göre camiye ait iki adet atama kaydına rastlanılmıştır.

1069 numaralı Hurufat Defteri'nde bulunan 1 Şevval 1122 (23 Kasım 1710) tarihli kayda göre camiye devirhan⁸² ihtiyacı hasıl olmuş ve görev İsmail Halife'ye tevcih edilmiştir. Aynı defterde yer alan 1 Zilkâde 1122 (22 Aralık 1710) tarihli kayda göre ise Hüseyin bin Mehmed hatip olarak atanmıştır.

3.1.6. Çayırılı Camii

Çayırılı, Konuralp'e bağlı bir köy konumundadır. 1 Zilkâde 1122 (22 Aralık 1710) tarihli arşiv belgesine göre camide müezzin olarak görev yapan Ahmed adlı kişi vefat etmiş yerine Mustafa adlı kişiye görev tevcihi yapılmıştır.⁸³

3.1.7. Çilmi Divanı Camii

Çilmi Divanı, Konuralp'e bağlı olan bir yerleşim yeridir. Arşiv kayıtlarından bu caminin merkez cami hüviyetinde olan

⁸¹ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1069.

⁸² Devirhan, bir camide devamlı olarak Kur'an okumak ve hatim indirmekle görevli kimseye denir. Bahattin Turgut, *Ahuska'da Osmanlı Vakıfları*, (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2021), 158.

⁸³ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1069.

bir ibadethane olduğu anlaşılmaktadır. Camiye yapılan atamalar tablo halinde özetlenmiştir.

Tablo 3: Çilmi Divanı Camii'ne Ait Atamalar⁸⁴

Sıra	İsim	Görev	Ücret	Tarih	D. No
1	Ömer	Müezzin-i Sâlis (Cuma için)		1 Muharrem 1119 (4 Nisan 1707)	1069
2	Yusuf Halife	Müezzin-i Sâni		1 Safer 1119 (4 Mayıs 1707)	1069
3	İsmail	Hatip		Receb 1168 (Nisan/Mayıs 1755)	1062
4	Ömer b. Mustafa	Hatip		7 Zilkâde 1214 (2 Nisan 1800)	31
5	Hüseyin bin Ömer	Hatip		25 Zilkâde 1215 (9 Nisan 1801)	31

3.1.8. Çilmi Köyü Dilâver Ağa Cami

Konuralp'in hayırseverlerinden biri olan ve birçok hayratı olan Dilâver Ağa, Konuralp kazasına bağlı olan Çilmi köyüne de bir cami yaptırmıştır.

Receb 1156 (Ağustos/Eylül 1743) tarihli, 1055 numaralı Hurufat Defteri kaydına göre camiye Mehmed Halife adlı kişi imam olarak tayin edilmiştir.

3.1.9. Fidâni Divanı (Köyü) Camii

Fidâni Divanı Konuralp'e bağlı olan bir yerleşim yeridir. Burada divanın adıyla müsemma bir cami yapılmıştır. Fidâni bazı kayıtlarda köy olarak geçmekle birlikte bazı kayıtlarda divan olarak geçmektedir. Tabloda belirtildiği üzere camiye hatip, müezzin, Cuma müezzini ve ferrař⁸⁵ atanmıştır.

⁸⁴ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 531, 1062, 1069.

⁸⁵ Ferraş, cami ve medrese gibi vakıf eserlerinin temizlik işleriyle ilgilenen görevlidir. Tahsin Yazıcı-Mehmet İpşirli, "Ferraş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/408.

Tablo 4: Fidâni Divanı Camii'ne Ait Atamalar⁸⁶

Sıra	İsim	Görev	Ücret	Tarih	D. No
1	Hasan	Müezzin		R. Evvel 1158 (Nisa/Mayıs 1745)	1055
2	Hüseyin bin Mehmed	Hatip		18 C. Ahir 1217 (16 Ekim 1802)	531
3	Ahmed	Cuma Müezzini		Zilkâde 1163 (Ekim 1750)	1055
4	Mehmed ve Mustafa bin İbrahim	Ferraş		Şevval 1170 (Haziran/Temmu z 1757)	1062

3.1.10. Hacı Mehmed Beşe (Yeniçeri Mehmed) Camii

Hacı Mehmed Beşe günümüzde Beçi Yörük köyü olarak bilenen köye de bir cami inşa etmiştir. Cami bazı kayıtlarda mescid olarak geçmekle birlikte daha ziyade cami olarak zikredilmektedir.

Tablo 5: Beçi Yörük Köyü Hacı Mehmed Beşe Camii'ne Ait Atama Kayıtları⁸⁷

Sıra	İsim	Görev	Ücret	Tarih	D. No
1	İbrahim Halife	İmam		1 Zilhicce 1132 (4 Ekim 1720)	1069
2	Hüseyin Halife	Müezzin	Bir akçe	Şevval 1140 (Mayıs/Haziran 1728)	1144
3	Selam Halife	Hatip	Bir akçe	Şa'bân 1168 (Mayıs/Haziran 1755)	1062
4		Ferraş		Zilhicce 1168 (Eylül/Ekim 1755)	1062
5	Mustafa b. Mehmed vefat edince yerine oğulları	Hatip		15 Receb 1205 (20 Mart 1791)	530

⁸⁶ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 531, 1055, 1062,

⁸⁷ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 530, 531, 1062, 1069, 1144.

	Mehmed, Ali, Numan, Yahya ve Mustafa tayin				
6	Yahya vefat edince	Hatip	22 Şevval 1209 (12 Mayıs 1795)	530	
	Mehmed, Ali, Numan ve Mustafa tayin				
7	Mehmed- Mustafa İbrahim	Ferraş b.	17 C. Evvel 1212 (7 Kasım 1797)	531	

3.1.11. Dilâver Ağa Camii

Dilâver Ağa Camii, Konuralp'in merkezinde olup Düzce fatihi Konuralp Bey'in yadigarıdır. Caminin fetihle birlikte kiliseden dönüştürüldüğüne dair rivayetler mevcuttur. Cami, 17. yüzyılda Dilâver Ağa tarafından esaslı bir tamirattan geçmiş ve onun adıyla kayıtlara geçmiştir. Günümüzde Konuralp Merkez Camii olarak hizmet etmeye devam etmektedir. Arşiv belgelerinden tespit edilen atama kayıtları tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 6: Dilâver Ağa Camii'ne ait Atama Kayıtları⁸⁸

Sıra	İsim	Görev	Tarih	D. No
1	Mehmed Halife	Sala müezzini	1 R. Ahir 1122 (30 Mayıs 1710)	1069
2	Mehmed	Kayyım	1 Muharrem 1123 (19 Şubat 1711)	1069
3	Mustafa Halife	İmam ve Hatip	1 Receb 1134 (17 Nisan 1722)	1069
4	Abdullah	İmam	Şevval 1139 (Mayıs/Haziran 1727)	1143
5	Osman Halife b. Mustafa	İmam	15 Receb 1160 (23.07.1747)	1055

⁸⁸ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 530, 531, 533, 535, 1055, 1060, 1062, 1069, 1143.

6	Hafız Mehmed	İmam	Ramazan 1162 (Ağustos/Eylül1749)	1055
7	İbrahim	İmam	Zilhicce 1163 (Kasım 1750)	1055
8	Hafız Mehmed	İmam	Zilhicce 1163 (Kasım 1750)	1055
9	Osman b. Mustafa	Hatip	Zilhicce 1163 (Kasım 1750)	1055
10	Osman b. Mustafa	İmam ve Hatip	Zilkâde 1166 (Ağustos/Eylül 1753)	1055
11	Mehmed b. Ahmed	Müezzin	Zilkâde 1166 (Ağustos/Eylül 1753)	1055
12	Mehmed Hıfzı	İmam, Hatip ve Vaiz	Zilhicce 1166 (Eylül/Ekim 1753)	1055
13	İsmail	Hatip	Zilhicce 1166 (Eylül/Ekim 1753)	1055
14	Osman b. Mustafa	İmam	R. Ahir 1167 (Ocak/Şubat 1754)	1055
15	Osman b. Mustafa	İmam ve Hatip	Şa'bân 1167 (Mayıs/Haziran 1754)	1055
16	Osman b. Mustafa	İmam ve Hatip	R. Ahir 1168 (Ocak/Şubat 1755)	1062
17	Osman b. Mustafa	İmam ve Hatip	Receb 1188 (Eylül/Ekim 1774)	1065
18	Şey Ahmed	Vaiz	20 R. Evvel 1200 (21 Ocak 1786)	1060
19	Ali bin Hüseyin	Kayyım	11 Receb 1203 (7 Nisan 1789)	1060
20	Hacı Hüseyin	Müezzin	15 Ramazan 1205 (18 Mayıs 1791)	530
21	Mahmud b. Hüseyin	Müezzin	25 Ramazan 1209 (15 Nisan 1795)	530
22	Osman b. Ahmed	Müezzin	20 C. Evvel 1211 (21 Kasım 1796)	531

23	Ahmed b. Ahmed	İmam ve Hatip	17 Zilhicce 1216 (20 Nisan 1802)	531
24	Abdülhalim bin İsmail	İmam ve Hatip	14 Safer 1225 (21 Mart 1810)	533
25	Mehmed bin Ahmed	İmam ve Hatip	2 Zilhicce 1242 (27 Haziran 1827)	535

3.1.12. Keteler Mahalle Camii

Cami Konuralp'e bağlı Karaköy divanında bulunmaktadır. 19 Şa'bân 1211 (17 Şubat 1797) tarihli ve 531 numaralı Hurufat Defteri kaydına göre camide Ahmed bin Salih adlı kişi hatip olarak görev yapmakta iken vefat etmiştir. Ondan boşalan göreve Nâib Hüseyin arzıyla İbrahim bin Süleyman atanmıştır.

3.1.13. Mâmiire Camii

Cami, Konuralp'e bağlı Günvermişler köyünde bulunmaktadır. R. Ahir 1163 (Mart/Nisan 1750) tarihli kayda göre camide müezzin olmadığı için Nâib Seyyid Abdulvahhab arzıyla müezzinlik görevine İsmail bin Habib adlı kişi atanmıştır.⁸⁹

3.1.14. Fidâni, Polatlı ve Malatyalı Köyleri Mâmuriye Camii

Konuralp'in Fidâni, Polatlı ve Malatyalı köylerinde Mâmuriye Camii adıyla üç adet cami bulunmaktadır. Cami isminin aynı olması dolayısıyla tek cami kaydı altında tablo halinde ifade edilecektir.

Tablo 7: Fidâni, Malatyalı ve Polatlı Köyleri Mâmuriye Camilerine Ait Atama Kayıtları⁹⁰

Sıra	İsim	Görev	Köy	Tarih	D. No
1	Mehmed Halife	Hatip	Polatlı	Zilkâde (Şubat/Mart 1707)	1118 1069
2	Mustafa	Müezzin	Polatlı	1 Şevval (10 Ekim 1714)	1126 1069

⁸⁹ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1055.

⁹⁰ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1055, 1062, 1069, 1144.

3	Mehmed Halife	Müezzın	Malatyalı	1	Muharrem 1133 (4 Kasım 1720)	1069
4	Ali	Feraş	Fidâni	1	Ramazan 1133 (26 Haziran 1721)	1069
5	Halil b. Mehmed	Müezzın	Fidâni		Şa'bân 1140 (Mart/Nisan 1728)	1144
6	Halil b. Mehmed	Müezzın	Polatlı		Şa'bân 1140 (Mart/Nisan 1728)	1144
7	Halil Halife	Hatip	Polatlı		Safer 1142 (Ağustos/Eylül 1729)	1144
8	Hüseyin Halife	Hatip	Fidâni		Safer 1163 (Ocak/Şubat 1750)	1055
9	Hasan Halife	Hatip			Şa'bân 1170 (Nisan/Mayıs 1757)	1062

3.1.15. Mescidi Atik Camii

Mescid-i Atik Camii, Fidâni divanı Süleymanlar köyünde bulunmaktadır. Camiye ait atama kayıtları tabloda özetlenmiştir.

Tablo 8: Mescidi Atik Camii'ne Ait Atama Kayıtları⁹¹

Sıra	İsim	Görev	Tarih	D. No
1	İbrahim Mustafa	b. Hatip	C. Ahir (Nisan/Mayıs 1751)	1164 1055
2	Osman	Hatip	Şa'bân 1168 (Mayıs/Haziran 1755)	1062
3	Ahmed b. Mustafa	Hatip	Receb 1188 (Eylül/Ekim 1774)	1065

⁹¹ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 533, 1055, 1062, 1065.

4	Mehmed oğulları Hatip Süleyman ve Mehmed	17 C. Evvel Haziran 1809)	1224 (30 533
---	--	------------------------------	-----------------

3.1.16. Mîlan (Melen) Deresi Köyü Camii

Mîlan (Melen) Deresi Köyü bazı kayıtlarda köy olarak geçmekte iken daha ziyade bazı köylerin kendisine bağlı olduğu Mîlan divanı olarak kayıtlarda yer almaktadır. Burada yerleşim yerinin ismiyle bilinen camisi bulunmaktadır. Hurufat Defteri kayıtlarına göre camiye yapılan atamalar özet halinde sunulmuştur.

Tablo 9: Mîlan (Melen) Deresi Köyü Camii'ne Ait Atama Kayıtları⁹²

Sıra	İsim	Görev	Köy	Tarih	D. No
1	Mehmed	Hatip		1 Zilhicce Nisan 1704)	1115 (6 1069
2	İsmail b. Mehmed	Hatip		Zilkâde Kasım 1749)	1162 (Ekim 1055
3	İsmail	Hatip	Bir akçe	R. Evvel (Aralık/Ocak 1755/1756)	1169 1062
4	İsmail	Hatip	Bir akçe	R. Evvel (Kasım/Aralık 1757)	1171 1062
5	İsmail	Hatip	Bir akçe	Receb (Eylül/Ekim 1774)	1188 1065
6	Süleyman b. İsmail	Hatip		22 Ramazan Ocak 1802)	1216 (26 531
7	Hafız Hasan b. Süleyman	Hatip	Bir akçe	16 Şevval Kasım 1809)	1224 (24 533

3.1.17. Ortaköy Mehmed Beşe Camii

Mehmed Beşe kurmuş olduğu vakfiyla Konuralp'in Ortaköy köyüne de bir cami yaptırmıştır. Muharrem 1139 (Ağustos/Eylül 1726) tarihli arşiv kaydına göre camide

⁹² VGMA, *Hurûfât Defteri*, 531, 533, 1055, 1062, 1065, 1069.

müezzin olarak görev yapan Hasan adlı kişi vefat etmiş yerine Hüseyin Halife'ye görev tevcihi yapılmıştır.⁹³

3.1.18. Orta Vakıf Camii

Cami, Konuralp'e bağlı olan Mılan nahiyesinde yer almaktadır. 1 şa'bân 1135 (7 Mayıs 1723) tarihli ve 1069 numaralı Hurufat Defteri kaydına göre camide müezzin olarak görev yapan Halil Efendi vefat etmiş yerine oğlu Hasan'a görev tevcihi yapılmıştır.

3.1.19. Nasrullah Köyü Cami

Nasrullah köyü Konuralp'e bağlı Sarıkamışlar divanında bulunmaktadır. Camiye yapılan atamalar řu şekildedir.

şevval 1140 (Mayıs/Haziran 1728) tarihli Hurufat Defteri kaydından Nasrullah köyü camiine Mustafa bin Hüseyin'in devirhan olarak atandığı,⁹⁴ şa'bân 1168 (Mayıs/Haziran 1755) tarihli kayıttan ise caminin ferraşlığını yapan İsmail adlı kişinin görevinin yenilendiği anlaşılmaktadır.⁹⁵

3.1.20. Sultan Orhan Camii (Mescidi)

Cami, Fidani divanına bağlı köylerin ortasında yer almaktadır. Banisi Orhangazi olup Cuma camisidir. Bazı kayıtlarda mescid olarak da geçen caminin cemaati kalabalık olması dolayısıyla ileriki süreçte camiye dönüştürüldüğü tahmin edilmektedir.

R. Evvel 1162 (şubat/Mart 1749) tarihli arşiv kaydına göre Nâib Hüseyin Efendi arzıyla Mehmed Efendiye müezzin-i sânilik görevi tevcih edilmiştir.⁹⁶ 16 Muharrem 1210 (2 Ağustos 1795) tarihli kayda göre ise caminin hatipliğini yapan Hasan bin Hasan vefat etmiş yerine Nâib Ahmed Tahir arzıyla Mustafa bin İsmail atanmıştır.⁹⁷

⁹³ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1143; Zeynel Özlü, *Batı Karadenizde Antik Bir Osmanlı Kenti Prusias Ad Hypium Üskübü (Konuralp)*, (İstanbul: Ufuk Reklamcılık Matbaacılık, 2009), 114.

⁹⁴ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1144.

⁹⁵ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1062.

⁹⁶ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1055.

⁹⁷ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 531.

3.1.20. şahsuvar Köyü Hacı Mehmed Camii

şahsuvar Köyü Hacı Mehmed Camii, Konuralp'e bağlı Mln (Melen) nahiyesinde bulunmaktadır. Tespit edilen arşiv kayıtlarına göre yapılan atamalar tabloda gösterilmiştir.

Tablo 10: şahsuvar Köyü Hacı Mehmed Camii'ne Ait Atama Kayıtları⁹⁸

Sıra	İsim	Görev	cret	Tarih	D.No
1	Hasan Halife	Müezzin		1 Safer 1117 (25 Mayıs 1705)	1069
2	Ömer Halife	İmam		1 Safer 1117 (25 Mayıs 1705)	1069
3	Hasan	Hatip	Bir akçe	1 Safer 1117 (25 Mayıs 1705)	1069
4	Hurrem Halife	Cuma Müezzini	Bir akçe	1 Muharrem 1118 (15 Nisan 1706)	1069
5	Ahmed b. Hasan	Hatip	Bir akçe	1 şevval 1122 (23 Ksım 1710)	1069
6	İbrahim b. Musa	Hatip	Bir akçe	R. Evvel 1191 (Nisan/Mayıs 1777)	1065
7	Ahmed b. İbrahim	Hatip		25 Zilhicce 1226 (10 Ocak 1812)	533

3.1.21. Yahya Bekir Camii

skb'de Yahya Bekir Camii bulunmaktadır. C. la 1135 (7 şubat 1723) tarihli kayda göre caminin ihtiyaçları Seyyid Mehmed Ağa vakfı tarafından karşılanmaktadır. Camide dersim olarak görev yapan İsmail adlı kişinin görevinde ehil olmadığı gerekçesiyle görev kendisinden alınarak Mustafa adlı kişiye tevcih edilmiştir.⁹⁹

⁹⁸ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 533, 1065, 1069.

⁹⁹ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1069.

3.1.22. Yusuf Beşe Camii

Yusuf Beşe Camii, Konuralp'e bağlı Nasrullah köyünde bulunmaktadır.

Tablo 11: Yusuf Beşe Camii'ne Ait Atama Kayıtları¹⁰⁰

Sıra	İsim	Görev	cret	Tarih	D. No
1	Mehmed Halife	Müezzin		Zilhicce 1155 (Ocak/şubat 1743)	1055
2	Hüseyin Hasan	b. İmam	Bir akęe	şa'bân 1165 (Haziran/Te mmuz 1752)	1055
3	Mehmed	Müezzin		R. Evvel 1169 (Aralık/Ocak 1755/1756)	1062
4	Ksım Halife	İmam ve Hatip	Bir akęe	Receb 1189 (Ağustos/Eylül l 1775)	1065
5	İbrahim	Hatip		15 R. Evvel 1206 (12 Kasım 1791)	530
6	Tahir b. Kasım Ömer	İmam	Bir akęe	21 Safer 1215 (14 Temmuz 1800)	531
7	Seyyid Hüseyin Necib b. el- Hac Ali	İmam	Bir akęe	4 şevval 1215 (18 şubat 1801)	531

Sonuç

Bu incelemede Konuralp'e (skb) ait 13 adet Hurufat Defteri kaydı incelenmiştir. İncelenen defter kayıtlarına göre kentin en hayırsever adamlarının Dilâver Ağa, Yeniçeri Mehmed Beşe ve Hacı Ahmed Ağa olduğu anlaşılmaktadır. Belgelerden Konuralp'te 24 adet cami, 30 adet mescit, 6 adet mektep, 3 adet zaviye, 1 adet tekke, 16 adet mezra, 1 adet cami vakfı mütevelli ataması, 2 adet köprü ve 1 adet şadırvan vakfı tespit edilmiştir. Bu yapılarla birlikte mahkemede görev yapan

¹⁰⁰ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 530 531, 1055, 1062,1065.

muhzırlar, ahi babaları ve sokak münâdilerinin atamalarına dair kayıtlar da tespit edilmiştir.

Bu arşiv kayıtları sayesinde Konuralp'in sosyo kültürel ve ekonomik yapısı ile şehirdeki vakıf yapılarından haberdar olmaktadır. İncelenen Hurufat Defteri kayıtlarından camilere genel olarak vaiz, imam, hatip, müezzin gibi görevlilerin tayin edildiği, bazı camilere ise kayyım, ferraş ve devirhan gibi görevlilerin atandığı görülmektedir. Bu görevler genelde babadan oğula geçmekle birlikte bazen kardeşler arasında müşterek yürütülmüş bazen de sadece bir kardeş tarafından görev icra edilmiştir. Vefat eden görevlinin çocuğu veya bir yakını yok ise aile dışından birinin atandığı da kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Bu atamalara ilişkin olarak bir kişi bazen sadece imamlık görevini icra ederken başka biri imam ve hatiplik görevini birlikte yürütmüştür. Bazen de bu iki görevle birlikte vaizlik görevinin de tevdi edildiği görülmektedir. Cami görevlerinin aldığı ücretlerin genel olarak günlük yarım akçe ile başlayıp yukarıya doğru arttığı görülmektedir. Kadı ve nâibler tarafından yapılan atamaların ölüm, kasr-ı yed ve feragat neticesinde yapıldığı görülmekle birlikte bazen de kişinin görevinden uzaklaştırılması şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 530.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 531.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 533.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 534.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 535.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 1055.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 1060.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 1062.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 1065.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 1066.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 1069.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 1143.
VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Hurûfât Defteri*. No. 1144.

Salnameler

Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi 1334/1916.

Kitap ve Makaleler

Akis, Metin – Tektuna, Mehmet. “Hurufat Defterlerine Göre 17.-19. Yüzyıllarda Kilis’te Yönetim ve Dini Yapılar”, *Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (Aralık 2017), 88-103.

Asan, Hakan. *547 No’lu Vakıf Defterine Göre Konuralp Vakıfları Tarihi*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Demirtaş, Hasan. “Vakıf Araştırmalarında Kaynak Olarak Hurûfât Defterleri: Kangırı Örneğı”. *Vakıflar Dergisi* 37 (Haziran 2012), 47-92.

Düzce Ticaret Borsası, Düzce Ticari Hayatı ve Üretim Durumu Raporu, 2020.

Günay, Hacı Mehmet. “Vakıf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 42/475-479. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Oğur, Özcan. “Konya Hurufat Defterleri ve Muhteva Analizi (1692-1835 Yılları Arası)”. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 4/7 (Temmuz 2018), 131-151.

Özçelik, Fatih. “Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Düzce’nin İdari Yapısına Genel Bir Bakış”. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3 / 1 (Temmuz 2016), 86-108.

Özlı, Zeynel. *Batı Karadenizde Antik Bir Osmanlı Kenti Prusias Ad Hypium Üskübü (Konuralp)*. İstanbul: Ufuk Reklamcılık Matbaacılık, 1. Basım, 2009.

Özmel, İsmail. “Kayyım”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 25/107. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Tanık, Saliha. “Üsküdar Hurufat Defterlerine Göre Gebze (Gekboze) Kasabasındaki (Nahiyesindeki) Vakıf Eserleri (1060-1061-1063-1065-1067-1068) Numaralı Hurufat Defterleri”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı:53 (2021), 281-302.

Turgut, Bahattin. *Ahıska’da Osmanlı Vakıfları*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 1. Basım, 2021.

Yazıcı Tahsin - İpşirli Mehmet. “Ferraş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 12/408-109. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

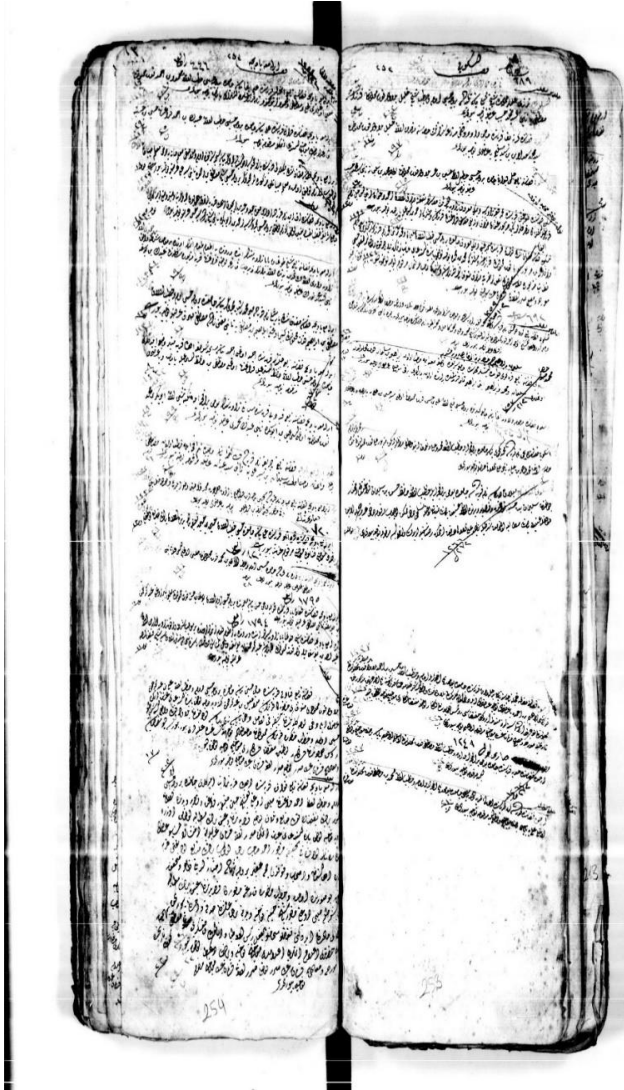
Elektronik Kaynaklar

Düzce Valilięi. İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü. “Tarihçe”.

(Erişim 21 Nisan 2023).

<http://www.duzce.gov.tr/tarihce>

Ek 1: 534 Numaralı Hurufat Defteri.

Ek 2: 1069 Numaralı Hurufat Defteri.

